

THE FIRST ROMANIAN SCHOOL IN SERBIA

PRIMA ȘCOALĂ ROMÂNEASCĂ DIN SERBIA

Dorinel STAN

Școala Generală

„Olga Petrov Radišić“, Vârșeț, Republica Serbia

sdorinel@gmail.com

Abstract

In 1736 Vasile Loga (deacon) from Wallachia from monastery (Tismana) in Oltenia, together with many other Romanian families had settled down in Sredistea Mica near Vrsac. This was the first colony of buffs in this part of Banat. In the monastery Sredistea Mica, Vasile Loga –Diaconovic had done all his work in Romanian and he founded a famous Romanian school of painting. The famous painter Gheorghe Diaconovici from Banat was born on April 20, 1736 in Sredistea Mica, in the same year when his father had set up his own school of painters and school for teaching in Sredistea Mica, in Banat, where he worked very hard. He was very dedicated to this. The working method of the painters who had come from Wallachia is proved by the inscriptions on the walls of the churches. At the school in Sredistea Mica were laid the foundations of an original art. The school of the monk in Tismana had graduated and other members of Diaconovici family (Gheorghe, Iestatie, Constantin), Stancu Raicu, Radu Lazarevici, Ioan Popovici, Stefan Popovici, and so on. From the Diaconovici family also came the well-known monk of Banat Constantin Diaconovici Loga. Diaconovics dynasty and its influence of the painting school in Sredistea Mica (known as well as Parneaura) although it had an important role in painting churches in Banat, still it was not sufficiently researched. There are some: the church of Sredistea Mica and Mare, Ratistior, Bocsa Montana, Nicolint, Colpodia, Mesici, Izbiste, Seleus, Alibunar, Vrsat and others. With the abolition of the monastery (1777), Vasile Diaconovici and his family stood at Bocsa, which becomes an important cultural and artistic center.

Rezumat

În anul 1736, Vasile Loga (diaconul) din Țara Românească de la mănăstirea Tismana (Oltenia), cu mai multe familii românești se stabilește la Srediștea Mică, în apropiere de Vârșeț. Aceasta reprezintă prima colonie de bufeni în această parte a Banatului. La mănăstirea Srediștea Mică, Vasile Loga-Diaconovici săvârșește serviciile divine în românește și întemeiază o renumită școală românească de pictură. Celebrul pictor bănățean Gheorghe Diaconovici s-a născut la 20 aprilie 1736 la Srediștea Mică, în anul când a înființat tatăl său școala de zugrăvi și cea de "dăscălie" la Srediște, în Banat, unde a activat toată viața sa. Metoda de lucru a zugravilor veniți din Țara Românească constă în aceea, că au activat în cadrul anumitor taițe (rufete), adică asociații de breaslă, ceea ce atestă inscripțiile de pe pereții bisericilor. În școala sredișteană s-au pus bazele unei arte originale. Prin școala călugărului din Tismana au trecut, printre alții, și membrii familiei Diaconovici (Gheorghe, Iestatie, Constantin), Stancu Raicu, Radu Lazarevici, Ioan Popovici, Ștefan Popovici etc. Tot din familia Diaconovici se trage și renumitul om de cultură bănățean Constantin Diaconovici Loga. Dinastia Diaconovicilor și influența școlii de zugrăvi din Srediște (Pârneaora) nu a fost suficient cercetată, cu toate că a avut un rol hotărâtor la pictarea bisericilor de pe întreg cuprinsul Banatului istoric. Amintim unele: biserica din Srediștea Mică și Mare, Râtișor, Bocșa Montană, Nicolinț, Colpodia, Mesici, Izbiște, Seleuș, Alibunar, Vârșeț și altele. Odată cu desființarea mănăstirii (1777), Vasile Diaconovici și familia sa s-au stabilit la Bocșa, care devine un centru cultural-artistic important.

Key words: *school, Banat, Srediștea Mică, Constantin Diaconovici-Loga, picture*

Cuvinte cheie: *școală, Banat, Srediștea Mică, Constantin Diaconovici-Loga, pictură*

Banatul a scos în prim plan un număr remarcabil de școli sau ateliere de pictură în secolul al XVIII-lea în care au făcut primii pași pictorii autohtoni și viitori meșteri, dascăli și călugări. Școlile de pictură din mănăstirile Srediștea Mică și Șemlacul Mic, Orăvița, Bocșa, Caransebeș, Lugoj, Timișoara, Vârșeț, Arad, Biserica Albă și altele, au lăsat în urma lor nenumărate opere.

La începutul secolului al XVIII-lea, în anul 1736, după retragerea turcilor din Banat, se stabilesc la Srediștea Mică, Srediștea Mare și Marcovăț 50 de familii venite din Oltenia de la mănăstirea Tismana și din părțile Gorjului. Familiile oltenesti au venit împreună cu ierodiaconul Vasile Loga, care săvârșește serviciile divine în românește în sfânta mănăstire de la Srediștea Mică (Pârneaora). Aceasta este prima colonie de bufeni în Banatul Sârbesc.¹ Bufenii este numele sub care au devenit cunoscuți oltenii fugiți cu familiile lor și refugiați în Banat, începând cu mijlocul secolului al XVIII-lea. Numele de bufeni provine de la cuvântul bufă care înseamnă bufniță, pasăre de noapte. Explicația acestei denumiri stă în faptul că oltenilor le era interzisă mutarea din locurile unde erau așezați, astfel încât puteau circula din sat în sat numai noaptea.²

În 1736, Vasile Diaconul, cărturar și pictor la mănăstirea Tismana, s-a pus în fruntea unui grup de familii din județele Mehedinți și Gorj și a luat calea Banatului. Ei au înființat satele Srediște și Straja din Banatul sârbesc (Iorga 1940: 97).

Cea dintâi amintire istorică despre pictura românească din Banat o găsim în secolul al XVIII-lea, după retragerea turcilor, când s-au înființat, în diverse părți ale provinciei, școli de zugrăvi români, cu menirea să-i pregătească pentru pictarea noilor biserici ce se ridicau în locul celor distruse de turci. Școlile acestea erau inițiate și susținute de vechile mănăstiri românești. Cronicile ne pomenesc despre vestita școală de pictură religioasă a lui Vasile Diaconovici Loga, bunicul marelui pedagog bănățean de mai târziu - Constantin Diaconovici Loga. Această școală funcționa în comuna Srediște de lângă Vârșeț, începând cu 1736 și a dat pictori renumiți precum Raicu din Vârșeț, Petruți din Timișoara și pe George, fiul lui Vasile Diaconovici Loga. Ei au fondat, la rândul lor, alte școli. Cu ei începe șirul de artiști bănățeni care au format școala incipientă de pictură românească din Banat. Cea mai mare parte a lor erau iconari, zugrăvind pe sticlă sau pe lemn diverse imagini de sfinți pe care le vindeau apoi la târguri, dar fără îndoială mulți dintre ei au ajuns la o manieră perfecționată de a lucra cu penelul (Cosma 1940: 28).

Școala de zugrăvi de la Srediștea Mică poate fi considerată drept cea mai veche instituție de învățământ din această parte a Banatului, despre care se amintește în cărțile de specialitate, practic unica școală românească despre care se știe că a existat și funcționat în acest străvechi așezământ cultural și religios aproape de Vârșeț. Metoda de lucru a zugravilor veniți din Țara Românească consta în aceea că au activat în cadrul anumitor taife (rufete), adică asociații de breaslă, drept dovadă fiind unele inscripții de pe pereții bisericilor. Prin școala călugărului din Tismana și zugravului Vasile Alexievici au trecut mulți cărturari, printre alții tatăl lui Constantin Diaconovici Loga, ucenicul Stancu, Radu Lazarovici, preot în Caransebeș, Ioan Popovici și alții.³ Printre numeroșii pictori din Banat, Vasile Loga ocupă un loc de frunte. Numele lui este legat de începuturile artei românești în Banat, dar totodată și de începutul vieții școlare în secolul al XVIII-lea.

Vasile Diaconul, iconar și pictor de biserici, se evidențiază drept primul pictor român din Banat, sensibil la iconografia și limbajul formal de factură barocă (Velia 1865: 7). Vasile Diaconovici Loga a reprezentat o figură proeminentă a vieții artistice din Banat la mijlocul

¹ "Calendarul bisericesc", Caransebeș, 1905, p. 22

² Enciclopedia României: ro / wiki / bufeni

³ „Calendarul bisericesc”, Caransebeș, 1905, p. 22.

secolului al XVIII-lea. Tehnica lui Diaconovici este mai avansată, figurile sunt mai viabile și privirile lor au o expresivitate, o luminoasă pătrundere. Proporțiile liniilor se armonizează cu mișcările care se degajează din ele. În general, toată pictura sa denotă un studiu prealabil și o concepție care o ridică la rang de adevărată artă.⁴

Școala organizată de Vasile Diaconovici pregătea în special pictori de iconostase, de prapori și icoane. Diaconul Vasile avea doi fii, cel dintâi Eustatiu, devenind preot în Srediștea Mică și Srediștea Mare, iar George, care și-a ales îndeletnicirea de pictor de biserici, conducând și școala de zugrăvi înființată de tatăl său. În școala sredișteană s-au pus bazele unei arte originale (Cosma 1077: 69).

Școala de pictură bisericească de la Srediște a dat pe membrii familiei Diaconovici, care a pictat o serie de biserici din zona Făgetului și a trimis meșteri-zugrăvi în toate colțurile Banatului. În pomelnicele din altare întâlnim nume de pictori cu familiile lor, proveniți din școala de la Srediște, care au realizat picturile. Bisericile de lemn din zona de munte a Banatului mai păstrează până astăzi pictura originală realizată de pictori celebri, proveniți din școala de pictură din mănăstirea Srediștea Mică (Secară 2002: 79).

Vasile Alexeievici, zugravul muntean care lucrase și la zugrăvirea mănăstirii Tismana, a pregătit o seamă de tineri bănațeni în meșteșugul picturii bisericești. Împreună cu fiul său Gheorghe a zugrăvit biserica din Clopodia. Gheorghe Diaconovici- Loga a zugrăvit bisericile din Râtișor, Șemlocul Mare, Povârgina, Bujor, Bătești (cu zugravul Ștefan Popovici), Vasiova (cu mai mulți ucenici și o femeie) la care se mai adaugă numeroase tâmpole, icoane și prapori (Păcurariu 1992: 614).

Diaconul Vasile Loga este cunoscut în literatură sub numele de Vasiliu Pismanu- Long. Din această familie se trage și renumitul iluminist, scriitor și pedagog bănățean Constantin Diaconovici Loga (născut la Caransebeș în 1770), fost învățător la școala românească din Budapesta (1809-1812), apoi profesor la institutul pedagogic din Arad (1812-1828) și director al școlilor grănicerești din Banat cu sediul la Caransebeș (1830-1836) și mai apoi la Biserica Albă (1836-1850) revenind la Caransebeș din 1850 (Spărișiu 1999: 7).

Tradiția ca în Banat arta și meșteșugul să se moștenească în cadrul familiei s-a repetat și în acest caz. În timpul când episcopul Isaia Antonovici s-a aflat în fruntea episcopiei Vârșeșului, a fost renovată vechea biserică de piatră a mănăstirii Srediștea Mică, pictată din nou în anul 1746. Isaia Antonovici a fost în fruntea Episcopiei un interval scurt de timp din 1744 până în 1748 când a fost ales Mitropolit în Karlovaț, iar anul viitor a decedat (Negru 2005: 147). Din păcate, nu s-au păstrat decât două icoane din vechea mănăstire, câteva la biserica din Srediștea Mare și ușile împărătești (o parte), iar majoritatea au fost distruse la finele secolului al XIX-lea. Totuși, documentele păstrate în arhivă oferă date prețioase pe baza cărora se poate preciza că zugravii din această școală au fost maștri înzestrați cu o înaltă calitate artistică, confirmată și prin prezența lui Vasile Diaconul și a ucenicilor săi în acest centru artistic și duhovnicesc. Datele disponibile mai confirmă o pictură de o factură înaltă, lucrată sub influența epocii brâncovenească (Negru 2002: 21).

Școala de pictură din Srediște a fost focar de răspândire a culturii în Banat, căci zugrăvi și meșteri iscusiți din acest centru cultural a alimentat mănăstirile și școlile românești și sârbești cu călugări și învățători (Pârvulescu 2005: 31).

Mănăstirea cu hramul Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil a fost înnoită de episcopul Ioan Gheorghevic în 1751, care a donat și cărți bisericești mănăstirii (Simionescu: 17). La 18 aprilie 1756 episcopul a sfințit antimisul de pe masa altarului. Din aceeași perioadă se mai păstrează un polieleu de bronz alb-argintiu, un drapel cu reprezentanții Sf. Treimi și Arhangheli Mihail și Gavriil și un potir liturgic de argint (Jovanović 2000). Taifa diaconului Vasile contemporană cu taifa lui Nedelcu Popovici și Șerban Popovici cu care a colaborat, iar meseria pictatului tradițional s-a transmis și de la tată la fiu, ceea ce era cazul și cu taifa diaconului Vasile (Negru 2002: 11).

⁴ www.banaterro.eu/romana

Moștenirea artistică a lui Gheorghe Diaconovici și influența școlii de zugravi din Srediștea Mică nu au fost suficient cercetate, cu toate că această taifă a avut un rol hotărâtor la pictarea bisericilor de pe întreg teritoriul Banatului. Amintim unele: biserica din Srediștea Mică și Mare, Râtișor, Nicolinț, Bocșa Montană, Clopodia, Mesici, Izbiște, Seleuș, Alibunar, Vârșeț și altele. Lucrările cunoscute până în prezent confirmă inconsecvența stilistică a lui Diaconovici, care a dorit să depășească concepțiile tradiționale ale zugravilor provenite din Țara Românească. Pictura sa a fost destinată în exclusivitate comunităților sătești din Banat (Miloia 1931: 85-105).

În a doua jumătate a secolului XVIII putem pomeni și alți zugravi formați în școala de la mănăstirea Srediștea Mică: Ștefan Popovici din Oravița, Stancu Raicu din Vârșeț, Ioan din Lugoj și alții (Medeleanu 1980: 47-53).

Cu George Diaconovici, care învățase arta zugrăvirii în școala tatălui său Vasile din Srediște, începe o operă de înflorire pentru pictura bisericească. Născut la Srediștea Mică, el a ajuns un „maestru iscusit” și l-a depășit cu mult pe tatăl său atât în compoziție, cât și în tehnică. Operele lui conservate în diversele biserici bănățene ne-au rămas mărturie despre talentul și puterea sa creativă. Și în lucrările lui se remarcă aceeași influență occidentală, ca în icoanele tatălui său, dar ea este filtrată prin vădita sa personalitate, care îl face deosebit. De la predecesori a păstrat numai elementele de construcție impuse de dogmele bisericii, mai ales gruparea și atitudinile sfinților, atât de caracteristice, iar restul stilului și înfățișării figurale, precum și tonalitățile armonizate într-un cadru perfecționat le-a împrumutat de la occidentali. George Diaconovici s-a născut la 20 aprilie 1736 la Pârneaora (Srediștea Mică), în anul când a înființat tatăl său școala de zugravi și cea de „dăscălie” la Srediște, în Banat, unde a activat toată viața sa. Aici s-a căsătorit și a avut nouă copii (Alimpie, Iconia, Anastasia, Nicolai, Constantin, Elisabeta, Dumitru, Satinca și Ioan), din care cel mai cunoscut a fost scriitorul Constantin Diaconovici Loga, născut la 1760. George Diaconovici a decedat la Bocșa Montană la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

George Diaconovici a fost cel mai renumit pictor bănățean din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Operele lui se găsesc pretutindeni în Banat, până la poalele munților Ardealului. Este interesantă pisania din biserica de lemn din localitatea Povârgina (județul Timiș, zona Făget), care a fost caligrafiată pe peretele nordic al altarului de George Diaconovici ca o amintire a operei sale: *„Această sfântă biserică din nou s-a făcut... ctitor Ioan Medescu ce sau numit Constantin și Dumitru Diaconovici din Timișoara-Fabrică, sau sfințit la anul 1785 septembrie și au zugrăvit eu George Diaconovici din Vârșeț sau Srediște”*.

Din familia ierodiaconului Vasile Alexievici, provenit din mănăstirea Tismana, unul din focarele intelectuale și artistice din Țara Românească, au ieșit la suprafață oameni cu calități de ceartă valoare (Cosma 1940: 86). În protocolul botezațiilor și răposațiilor din anii 1778-1821 ca paroh al parohiei Srediștea Mică, figurează Iefstatie Diaconovici, din 1778 până la 1786, unul din urmașii familiei Diaconovici stabilită la Srediște în prima jumătate a secolului al XVIII-lea.⁵

Un alt urmaș al Diaconovicilor pe care îl găsim tot preot la acest sfânt lăcaș, dar și la Srediștea Mare în anul 1821 a fost Grigorie Diaconovici, mai întâi diacon (1814), apoi capelan (1818) și în fine paroh (1823-1826).⁶

Odată cu desființarea mănăstirii de la Srediștea Mică, la finele secolului al XVIII-lea, ierodiaconul Vasile și familia sa s-au stabilit la Bocșa, care va deveni un centru artistic important. Activitatea artistică a familiei de zugravi Diaconovici nu este legată numai de o localitate, ci de necesitățile comunităților din jur, astfel încât Diaconovicii au organizat atelierile de pictură în mănăstirea Srediștea Mică, Bocșa și Lugoj sau Caransebeș (Voinescu 1970: 59-76).

Bibliografie

COSMA, Aurel (1940). Pictura românească din Banat de la origine până azi, Timișoara.

⁵ Arhiva Istorică din Biserica Albă, Protocolul nou-născuților, Fond Protoale bisericești, Srediștea Mică.

⁶ *Ibidem*.

- COSMA, Aurel (1977). Prin Timișoara de altădată. Timișoara: Editura Facla.
- IORGA, Nicolae (1940). Observații și probleme bănățene. Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. București: Imprimeria națională.
- JOVANOVIĆ, Miodrag (2000). Srpski manastiri u Banatu. Draganić: Novi Sad.
- NEGRU, Adrian (2005). Ghid prin istoria culturii române. Panciova: Editura Libertatea.
- NEGRU, Adrian (2002). Impulsurile Timpului. Panciova: Editura Libertatea.
- MEDELEANU, Horia (1980). Noi precizări în legătură cu Nedelcu Popovici și pictura rurală de la Lipova. În „Mitropolia Banatului”, nr. 4-6, Timișoara, 1980, p. 47-53.
- MILOIA, Ioachim (1931). Mănăstirea Săracă, în „Analele Banatului”, nr. IV, Timișoara, p. 85-105.
- PĂCURARIU, Mircea (1992). Istoria bisericii ortodoxe române. București: Editura Institutului Biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române.
- PÂRVULESCU, Dorina Sabina (2005). *Colecția de artă ortodoxă a muzeului Banatului*. Graphite: Timișoara.
- SECARĂ, Nicolae (2002). *Bisericile de lemn din Banat*. Timișoara: Editura Excelsior art. www.rra.srr.ro/emisiuni/obiectiv-rom;
- SIMIONESCU, I. *Românii din Banatul Iugoslav*, București, nr. 31, p. 17.
- SPĂRIOSU, Trăilă (1999), „Cuvântul Românesc”, Vârșeț-Bor, ianuarie-februarie, 1999, p. 7.
- VELIA, Tincu (1865). Istoria bisericească și politico-națională, Tipografia Arhidiecezeană, Sibiu, 1865, p. 303; Caius Pascu, op. Cit., p. 7.
- VOINESCU, T. (1970). *Pictura în epoca brâncovenească*, în istoria artelor plastice în România, București.

